

Poslední kapitolu práce tvoří výklad o mykénském náboženství. Jak se jeví ve světle tabulek (str. 96—106). Autor správně zdůrazňuje, že nejde o náboženské texty, nýbrž o administrativní záznamy týkající se kultu (např. kolik oleje se předepisuje k dodání pro to či ono božstvo). Z nichž informace o božstvech a jejich uctívání plynou jen nepřímo. Heubeck se na základě těchto záznamů pokouší shrnout údaje o mykénských božstvech doložených na tabulkách a uvádí v této souvislosti Dia, Héru, Poseidóna (hlavní božstvo v Pylu), Athénu, Artemidu, Herma, Arca (ale vedle něho i Enuvalia-Enyvalia), Dionysa aj. (nikoli však Apollóna; na tabulkách je zastoupen pouze Paiawón, s nímž byl Apollón později ztotožněn). Správně také autor zdůrazňuje, že existence mykénského Dionysa je dnes již spolehlivě prokázána. Pokud jde o Athénu, kloní se, jak se zdá, k názoru, že obrat a-ta-na-po-ti-ni-ja je třeba interpretovat jako *Athānās Potnia*, tj. „Paní Athén“, přičemž tvar *Athānās* by byl genitiv od *Athānā*, místního jména odpovídajícího snad klasickému *Ἀθήναι* „Athény“; přitom Heubeck upozorňuje, že i klasické jméno bohyně Athény *Ἀθῆνᾶ* vzniklo ze staršího *Athānaiā*, což přesně znamená „athénská (bohyně nebo paní)“. Termín *Potnia* je vůbec na tabulkách častý (např. da-pu-ri-to-jo po-ti-ni-ja = *labyrinthoho Potníja* „Paní labyrintu“) a má se za to, že šlo o různé názvy (a různá vtělení) prastarého ženského božstva, před příchodem řeckých Achajů zřejmě hlavního božstva krétského (srov. krétskou báji o bohyni Rhei a jejím synovi Diovi, který nakonec odstranil svého otce Krona). Spíše jen náznakově se v Heubeckově práci hovoří o možnosti lidských obětí v mykénském náboženství, jak bývá někdy vykládán jeden pylský text.

Po krátkém závěrečném slově následuje chronologická tabulka (pád Tróje se klade do doby kolem r. 1230 př. n. l., příchod Dóřů až do 2. poloviny 12. stol. př. n. l.; za pád mykénské kultury nejsou tedy odpovědny), krátký bibliografický přehled a několik indexů.

Autor si zaslouží ocenění jak za promyšlené a zdařilé spojení převzatých informací s vlastními rozbory dílech problémů, tak zejména za to, že na 115 stran svého textu dovedl svěřím slohem a s citem pro dramatickosti vmnstnat informace, které v jiných knihách — a leckde přitom s menším zdarem — zabírají často stránkový rozsah daleko větší.

Antonín Bartoněk

L. I. Saveleva, **Menandr i jeho novonajděnnaja komedija „Ugrjumec“**, Kazaň, Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta, 1964. Stran 58.

Autorka si klade za úkol obeznámit přístupnou formou širší vrstvy ruského čtenářstva s životem a dílem nejvýznačnějšího představitele novoattické komedie — Menandra. Nejvýznamnější je část knihy, v níž autorka rozebírá nové objevenou Menandrovu komedii *Dyskolos*, srovnává s jinými známými komediami z období novoattické komedie a hodnotí ji.

První kapitola (str. 3—17) „Řecká kultura a literatura za helénismu“ promlouvá stručně — v historickém rámci — o významu filosofie Epikurovy a stoické, dramatu Euripidova a komedie Aristofanovy. Při posuzování Euripida si Saveleva všímá především rysů, které ho činí předchůdcem nové komedie. Zdá se nám však, že přecenila (str. 10) vliv Euripidova mistrovství při zpodobňování mateřského citu a manželské věrnosti na Menandra (posuzováno i podle přepracování Plautových a Terentiových), neboť v nové komedii svobodná žena nemá takové vůdčí postavení jako u Euripida. Jistější je její argumentace o vlivu Euripidových charakterů otroků na novou komedii (srov. zvl. Euripidova *Iona* a *Hippolyta*). Prototyp Panova prologu nachází autorka nepochybně správně (srov. nyní i *E. W. Handley*, *The Dyskolos of Menander*, London, 1965, str. 127) u Euripida (prolog Afrodity v *Hippolytovi*, Athény v *Ionovi*). Euripides rovněž naznačil ve svých pozdějších tragediích další vývoj divadelního umění ve smyslu osamostatňování choric- kých částí, které přestávají souviset s dějem kusu ostatně již i ve staré komedii. Autorka se častěji dovolává starší práce *Cereteliho*, Novyje komedii Menandra, 1913, v níž se věnoval zkoumání vlivu Euripida a Aristofana na novou komedii a na svou dobu správně odhadoval závažnost obou vlivů.

Dnešnímu stavu bádání se ukazuje vztah ke staré attické komedii jako mnohem hlubší a po nálezu *Dyskola* daleko prokazatelnější. Autorka sama uvádí obecně tyto závazné rysy: U některých Menandrových, Plautových a Terentiových komedií nacházíme stejnou expoziční dialogickou scéňku, která je typická pro Aristofana (*Jezdi, Vosy, Mír*). V nové komedii se projevuje vliv buffonády staré komedie, hlavně buffových exodů. V nové komedii je zcela patrný vliv situačního a slovního humoru Aristofanova. Např. komický účinek dosahovaný opakováním slov stejného kořene či dokonce slov úplně stejných:

Aristof., Ach. 280 – 3 οἶτος αὐτός ἐστιν, οἶτος. | βάλλε βάλλε βάλλε βάλλε. | παῖε πᾶς τὸν
μιαρὸν. | οὐ βαλεῖς, οὐ βαλεῖς

Menandr., Dysk. 912 παῖδες καλοί, παῖ, παιδίων, <παῖ. > παιδες, οἴχοι, οἴμοι.

Na novou komedii měly vliv — jak jsme se již zmínili — také Aristofanovy obrazy otroků (vedle Euripidových). Typ pracovitěho, šetrného a drsného rolníka, jakým je ve staré komedii Trygaios anebo Strepsiadés, se do značné míry podobá typu starce z nové komedie, i když ho nacházíme v situacích značně odlišných.

Dnes si čtenář může upřesnit tento názor v pronikavé studii *J. Žanovského*, *Der Dyskolos und die Alte attische Komödie*, ve sborníku „Menanders Dyskolos als Zeugnis seiner Epoche“. hgg. von *F. Zucker*, Berlin, 1965, str. 161–173, kde autor shledal četné podrobnosti, kvůli nimž *Dyskolos* nezapadá do našich představ o nové komedii, vytvořených na základě *Plauta*, *Terentia* a jiných *Menandrových* fragmentů. *Dyskolos* jako dílo mladěho *Menandra* má však daleko více společného s *aristofanovským* pojetím komedie než se zpočátku předpokládalo. Především samotná postava *Dyskola* je dobře známá dobám *Aristofanovým* (legenda o *Timonovi*, viz. *W. Schmid*, *Menanders Dyskolos und die Timonlegende*, *RhM* 102, 1959, str. 157–182; *Frynichův Monotropos* hraný r. 414; *misantropie* ve *Ferekratových Agrioi* z r. 420). Rovněž střední komedii nebyla tato postava neznáma (*Mnesimachův Dyskolos* z poč. 4. st.). *Žanowski* obratně shledává rysy *dyskolie* u různých postav z *Aristofana* (u *personifikovaného Dému* z *Jezdů*, u *Filokleona* z *Vos*, u *Strepsiada* z *Oblak*). Dalším důkazem o *aristofanovských* zřídlech je *pohyblivost Dyskola*, jeho *gelotopoiia* a jakási *archaická primitivnost* ve srovnání s ostatními *Menandrovými* zlomky. Zaujímává je *argumentace* na základě *postavy kuchaře Sikona*, není však zcela *presvědčivá* (srov. *H. Dohm*, *Magieros*, 1964, München, str. 217–243, kde autor dokazuje, že *role Sikona* se *vymyká* svým pojetím téměř úplně běžné tradici komedie). *Žanowski* tak dospívá k závěru, že *genealogické* vztahy *Menandrov* k *Aristofanovi* jsou vůči *vztahům euripidovským* *prevalentní*.

Druhá kapitola *Menandros* a jeho tvorba (str. 18–30) se stručně zmiňuje o *osudech Menandrových* komedií — nález *G. Lefebvra* r. 1905 (tzv. „*Kahýrský papyrus*“). Nato autorka vypráví stručný *životopis Menandra* a *obsahy* z jeho částečně zachovaných komedií. *Menandra* nám předvádí jako *umělce moralistu*, který ve svých komediích *dovedl citlivě reagovat* na existující *společenskou nerovnost* (jeho *soucit s otroky*), aniž však *zapomněl* na svoji *příslušnost* k *zámožným vrstvám*. Také *I. M. Tronskij*, *Dějiny ant. lit.* I, Praha 1955, str. 296, mluví o „*povýšeném rázu* *humánně filantropického stanoviska*“, pro něž *nachází důkaz* ve zlomku z *Kitharisty* (fr. 282 Körte): τὸ κουφότατόν σε τῶν κακῶν πάντων δάκνει | πενία. τί γὰρ τοῦτ' ἐστίν; ἤς γένοιτ' ἄν εἰς | φίλος βοηθήσας λατρός ῥαδίως. Kapitola je zakončena *obecnými úvahami* o *charakteru tvorby Menandra*, založenými na *citované Ceretiliho* knize.

Poslední kapitola *Nově nalezená Menandrova komedie: Dědek* (str. 31–58) obsahuje *solidní rozbor* komedie po stránce *syžetu*, *kompozice*, *analýzy ústředních obrazů* a *ideové podstaty*, *druhořadých obrazů*, *monologů* a *charakteru komična*. Autorka tu rovněž *rozebírá Menandrov* *rozebírá Menandrov* *figury* a *tropy*. Zvláště *tady* by se *dala shledat četná paralelní místa* z *Aristofana*.

Některé příklady:

Paronomasie:

Men. Dysk. 46: ἐὰν βούλησθε, βουλήθητε δέ.

Arist. Ach. 408–9: ἀλλ' ἐκκυκλήθητ'. ἀλλ' ἀδύνατον. ἀλλ' ὁμοίως.
ἀλλ' ἐκκυκλήσομαι.

Alliterace:

Men. Dysk. 128: πρὸς πάντα πράγματ' ἐστὶ πρακτικώτερον.

Arist. Ach. 575: ὦ Λάμαχ' ἦρωσ, τῶν λόφων καὶ τῶν λόχων

Asyndeton:

Men. Dysk. 548: ἔπο] μαι, πελανὸς φέρω, πλύνω, κατατέμνω σπλίγγη',

Arist. Ach. 31: ἀπορῶ, γράφω, παρατίλλομαι, λογιζομαι,

Zde si čtenář uvědomuje, kolik *píle vložil Menandros* do *dokonalého formálního utvoření* svých komedií.

Na závěr lze říci, že největší zásluhou drobného spisku Savelevové je to, že nám dovoluje pohlížet na postavu mrzoutskeho starce — Dyskola, přes všechny úvahy o možných literárních filiích, jako na jedinečný a vlastní výtvor Menandrův.

Vít Bubeník

Jan Burian, **Hannibal**. Edice Portréty, Praha 1967, stran 216.

Autor, který již roku 1963 úspěšně obohatil edici Portréty o vylíčení životního běhu i politického a literárního významu G. Julia Caesara, vydal roku 1967 v téže edici nový „portrét“, tentokrát Hannibalův.

Jako v knížce o Caesarovi obsahuje i nová publikace o Hannibalovi nejdříve výklad o politických dějinách, ve kterých sehrál Hannibal hlavní úlohu (str. 5—140). V rámci tohoto výkladu nalezneme však čtenář i přehled karthaginských dějin až po konec první punské války (str. 11—31), osvětlení událostí mezi první a druhou punskou válkou (str. 32—42) a pak po vylíčení vlastní hannibalské války (str. 43—117) závěrečnou kapitolu o dobrodružném a tragicky zakončeném Hannibalově pobytu v exilu (str. 118—132), načež je podán pokus zhodnotit všestranně celou Hannibalovu politickou činnost (str. 133—140).

Autor nemohl svůj výklad o Hannibalovi dokumentovat politickými spisy, které Hannibal sám kdysi sepsal a které se zřejmě již ve starověku ztratily, ale zato uvedl vybrané dokumenty k dějinám římských vztahů ke Karthagu, zejména ovšem k druhé punské válce (str. 141—169), a pak ukázky z toho, co o Hannibalovi soudili historikové starověcí i novodobí (str. 170—180), a jaký názor si o něm utvořili — od starověku až po současnost — filosofové, státníci i umělci (str. 180—202).

Lehkým, vpravdě literárním slohem je podán obraz vzestupu Hannibalovy moci a slávy i obraz jeho pozdější izolace a konečného pádu. Z knížky vyplývají jasně i příčiny, proč se Hannibalovi nedostávalo patřičné podpory z Karthagu, ale méně se již autor zabývá vlastními kořeny tehdejší římské moci, aniž patřičně vyzvedá význam římské převahy na moři, kterou ani největší Hannibalova vítězství v ničem neohrozila. Předností knížky je i historická věcnost, přičemž si její autor zaslouží chválu také za to, že se nikde zbytečně neuchýlil k nadměrnému dramatizování některých událostí, ke kterému Hannibalovy počáteční neočekávané úspěchy často svádějí. Věcnost výkladu je pak provázena přesnými závěry, jak jen dochované prameny umožňují k nim dospívat. Pouze na str. 15 se asi stylistickým nedopatřením protáhla existence asyrské říše až do VI. stol. př. n. l., když se do tohoto století nějakým omylem klade ohrožení Tyru z asyrské strany a když se také o výbojně politice babylónského krále Nabukadnesara píše, že „nemohla strpět v blízkosti mocné asyrské [sic!] říše rozvoj nezávislých foinických měst“.

Pro živost výkladu i pro vědeckou střídmost může nový Hannibalův „portrét“, provázený četnými ilustracemi, uspokojit požadavky jak těch čtenářů, kteří hledají historické poučení, tak těch, kteří rádi sahají po beletrii s antickými náměty.

Josef Češka

Jerzy Linderski, **Rzymskie zgromadzenie wyborcze od Sully do Cezara**. Polska Akademia Nauk — oddział w Krakowie, Prace komisji nauk historycznych, nr. 16. Wrocław-Warszawa-Kraków 1966, stran 174.

Zdálo by se, že jsou otázky týkající se římské ústavy na sklonku republiky už všestranně prozkoumány a že tedy současní badatelé nemají valné vyhlídky, že by mohli ještě dospět k nějakým novým poznatkům. Nových nápisů z té doby přibývá jen velmi málo — k čestným výjimkám patří *tabula Hebana* — a tak se badatelé obracejí znovu a znovu k literárním pramenům, dlouho již a různě analyzovaným, a ku podivu v nich nalézají pořád ještě nové podněty, umožňující revizi starších a leckdy již vžitých názorů. O tyto prameny, zvláště pak o spisy Ciceronovy, se také opětovně opřel J. Linderski, když se rozhodl prozkoumat znovu některé právně politické stránky římských komitíí v období od Sully po Caesara, chtěje především více osvětlit jejich funkci volební.

V uvedené studii se autorovi vskutku podařilo revidovat některé starší závěry, jmenovitě Mommsenovy. Tak např. rozbořením údajů o konsulských volbách z let 67, 66, 63, 59, 58, 57, 56,